

"המארי"

פרקי הדרכה והסבר למבוא הקריאה
במסורת ק"ק תימן
לאב ולבן

מהדורא רביעית
מזרחבת

יוצא לאור ע"י ארגון "אלפי יהודה"
טלפון 052-7635601 פקס 08-9151548

תוכן הענינים:

- מבוא.....3
 "המארי בתימן".....4
 פרק א - הקריאה-האותיות ומוצאותיהם.....5
 פרק ב - הנקודות והטיותיהם.....7
 פרק ג - החטפים.....9
 פרק ד - השווא.....10
 פרק ה - הקמץ הקטן.....13
 פרק ו - דגש ורפה.....14
 פרק ז - מלעיל ומלרע.....15
 פרק ח - הטעמים.....17
 פרק ט - שיטת הלימוד.....21
 פרק י - כללים ועצות.....23

להארות והערות:
 08-9740244
 054-8481971 ראובן

מבוא

שיטת הלימוד העתיקה, שונה מזו הנלמדת כיום בבתי הספר, ובעוד שכיום מתחילים את לימוד הקריאה בשלבים, קודם את ה-א-ב, ואח"כ את התנועות, ורק לבסוף את החיבור למילים, הרי שאז היו מתחילים את הלימוד בקריאה רצופה ורק אח"כ תוך כדי הקריאה היו מבארים לו מדוע אומר כך במקום זה ומדוע אומר אחרת במקום אחר.

שיטת הליגראס והדר ליסבר הוכיחה את עצמה כמוצלחת יותר, היות שהתלמיד נכנס לים הלימוד בפעם אחת ואח"כ מנסה כוחו לאשר או לדחות את שלמד בקריאה, וכן מעורר אצלו שאלות הפותחות את ליבו להבין ביתר שאת את הטעמים והתנועות, ודוחה אצלו את השלבים הקשים מבחינתו, ודומה הדבר לשוליה העובד בצד האומן, שהשימוש בעבודה בפועל מקנה לו ידיעות רבות יותר מאשר אם ילמד את המקצוע מהספרים ובצורה יבשה, ועל כגון זה אמרו חז"ל גדול שימושה יותר מלימודה.

בקונטרס זה ניסינו להקל ולפשט את לימוד הקריאה כפי שהורה הניסיון, בדרך קצרה וקולעת, בתקווה שיהיה נגיש וזמין לכל בר בי רב, ונקווה שיפיק תועלת ותרבה הארץ דעה כמים לים מכסים.

וזאת למודעי:

קונטרס זה אינו ספר דקדוק ולא בא במקומם, אלא היות וראוי שתהיה גם דרך קצרה ובסיסית למען ירוץ הקורא בה, למען הפק דעת ותבונה בזמן מועט, ויאלף בינה גמר דעה בלא טרחא מרובה, והוא כמעט כשולחן ערוך המקוצר.

תודתי נתונה לרה"ג המדקדק הגדול ידידי מנוער, הרב ניסן שרוני שליט"א, מחבר הספר הנפלא אם למקרא ולמסורת, שאף עבר על כל הקונטרס וזכות הרבים תלויה בו.

תהילות לה' למהדורה זו נוסף תקליטור שמע המהווה עזר לקונטרס,

בברכת התורה
 העורך.

המארי בתימן

משמעות השם מארי

מלה ארמית שמונח: אדוני. נראה שהשימוש בתואר זה הוא במקורו מהגמרא. המלמד היה נקרא "מארי" (נהגה מורי, ובמלעיל). כדי להבדיל בין מלמד התינוקות לבין הרב (לו קראו בתימן גם כן "מארי"), היו מכנים את מלמד התינוקות "מארי אלעיאל" ("המארי של הילדים"). המארי כונה גם "מקרי" - שהמשמעות של השם היא - "קורא בקול רם",

גיל החינוך

למעשה מגיל שלשה-ששה חדשים, עת הכניסו אביו ביום שמחת-תורה לבית הכנסת: לקדשו בקדושת התורה, ולעטוף אותו באווירתה וריחה של "תורת ד' תמימה, משיבת נפש" ... מרגע שהילד למד לדבר, למד אותו אביו את קריאת שמע,

תקופת הלימוד

מלמד התינוקות קיבל אליו תלמידים מגיל 3 ומעלה ללימודים שנמשכו כשמונה שנים. יום הלימודים נמשך כמעשה וחצי אחר הזריחה ועד לשקיעת השמש, במשך כל השבוע, וכלל הפסקת צהריים.

סיום הלימודים בתימן היה 12 ורק בני עשירים היו מוסיפים ללמוד מעבר לגיל זה. הילד היהודי לא הפסיק ללמוד גם אם סיים את מסגרת הלימודים אצל המארי. הילדים נבחנו בקריאת התורה בבית הכנסת והצלחתם נתנה נחת וגאוה להורים ולמארי. עוד בהיות הילד בתלמוד תורה הוא הלך עם אביו יום יום לתפילות ולשיעורים הניתנים בבית הכנסת על ידי הרב. כך רכש לו הילד ידע במשנה, הלכה (רמב"ם וש"ע), אגדה (עין יעקב, אגדות התלמוד) ואף בגמרא.

לאחר גיל הבר מצווה, המשיכו ללמוד בחברת המבוגרים בשיעורים היומיומיים שהיו בכניס ערב ובוקר. שם היה ניכר מיהו הבקי, הבקיאים קיבלו הכשרה כדי לשמש כ"כלי קודש", דהיינו כשוחרט, חזן, מוהל ודיין, חלק מהנערים היו ממשיכים ללמוד אצל רב הקהילה ואחרים היו נודדים לקהילות מרכזיות ללמוד בישיבות.

מקום הלימוד

חדר הלימוד, הקטן והפשט, היה ממוקם בדרך כלל בקומת הקרקע. חלונותיו היו קטנים, לא הייתה בו תאורה מספקת ולא אויר מספיק לתלמידים. הוא לא היה מרוהט, והתלמידים ישבו על מחצלאות העשויות מענפי דקל או מפרוות כבשים או מצמר עיזים קלוע. את הספרים התלמידים היו שמים על ברכיהם או על שולחן קטן. והמורי היה יושב במקום מוגבה כדי שיוכל להשיגה על התלמידים והיה מניח מצע נוח על מושבו.

שיטת וסדר הלימוד

המארי השתמש בשיטת השינון והחזרות כדי להקנות לתלמידיו את חומר הלימודים. שיטה זו חייבה את התלמידים לזכור את החומר הנלמד ולפתח אמצעי עזר לזיכרון. תחילה למדו, לאחר שנה או שנתיים של הכנה, בני הארבע והחמש, קריאה וכתובה של האלפבית וניקוד. בוגרים יותר למדו קריאה מתוך סידור, וקבוצה שלישית למדה את קריאת פרשת השבוע (יחד עם התרגום) וההפטרה. ספרי הלימוד היו יקרים ונדירים, ולכן כמה תלמידים למדו יחד מספר אחד, שעליו הסתכלו כל אחד מכיוון אחר. בגילאים אלו התמקדו הלימודים בעיקר בתנ"ך, אולם מחוץ למסגרת זו שמע הילד שיעורי תורה בחברת המבוגרים.

שכר המארי

מדי שבוע היה מקבל ה"מורי אלעיאל" (מלמד הילדים) מאב התלמיד את שכר הלימוד בתור צדקה, כדי שלא לעשות את התורה "קרדום לחפור בה". היו מקומות בהם המארי קיבל את שכרו בתור ארוחות אותם אכל בתורנות בבתי התלמידים. היו הורים שנהגו גם להוסיף על שכר זה מצווה - את כיכר לחם. המארי גם כן עסק בעבודה נוספת בכדי לשפר את פרנסתו ועבודה זו בוצעה בשעת הלימודים, בקהילות גדולות יותר, הייתה הקהילה משלימה לו מעט.

מעמד המארי

בין האבות לבנים נוצר קשר הדוק והאב נתפש כדמות סמכותית, כאב, מורה ומחנך - מדרך וסולל את הערכים הרוחניים לילדיו, גם שאר בני המשפחה נטלו חלק בחוויה הלימודית של הילד. מטרת החינוך היהודי הייתה להכין את הילד להשתתף עם בני משפחתו האחרים בחיים הרוחניים והקהילתיים, המארי העמיד את שלב הייסוד למטרה זו ואילו האב התבסס עליהם. חיי הלימוד התמידיים בבית הכנסת של כל אדם בוגר בקהילה הרחיבו את ידיעותיו של הילד.

פרק א

הקריאה-האותיות ומוצאותיהם

בראשית הלימוד וכפי שהזכרנו במבוא, ראוי ורצוי לקרוא עם הבן את הקריאה בלא לימוד עיוני אלא כגירסא בעלמא שיהא מורגל בלשונו ההיגוי וחיתוך האותיות והמילים.

לאחר קריאת כמה פסוקים, יש לעורר לב התלמיד לשינוים באותיות ממה שרגיל בבית הספר, והם:

ג הדגושה המיוחדת רק אצלנו, כאות G הלועזית,

ג הרפויה שהיא כאות רי"ש המדוברת כיום (בטעות),

ד הרפויה בשימת הלשון בין השיניים,

ו שאינה נשמעת אצלנו כבי"ת רפויה אלא כאות W הלועזית,

ח גרונית ככל שיוכל שלא תשתמע כאות כ"ף רפויה,

ע גרונית שלא תשתמע כאל"ף,

צ שעיצורה שונה ממה שהוגים היום סָס, אלא דומה לסמ"ך דגושה.

ק שקריאתה אצלנו כאות גימ"ל המדוברת כיום,

ר שקריאתה בשיניים עם הלשון בגלגול קצר, וצריך שימת לב שלא תתחלף באות רי"ש המדוברת כיום, (בטעות) שהיא גימ"ל שלנו הרפויה,

ת הרפוי והוא בשימת הלשון בין השיניים.

(זהו לרוב קהילות ה"בלדי" וה"שאמי", ואמנם ישנם שינויים אצל חלק מ"השאמי", שרעב, חבאן, ועוד קהילות קדושות.)

כמו כן יש לתת את הדעת לאותיות המתחלפות כאשר הם מאותו מוצא, ואלו הם מוצאות הפה:

אותיות השפתיים = ב ו מ פ. והטעויות היוצאות בחילוף, לדוגמא: ב-פ נפשך-נבשך, יפתח-יבטח, ואהבת-ואהפת, רבקה-רפקה, אביו-אביב, ענבים-ענוים.

אותיות השיניים = ז ס ש ר צ. והטעויות היוצאות בחילוף, לדוגמא: ז-ס חסדו-חזדו, תזכרו-תסכרו, צ-ס נצים-ניסים, צדק-סדק, ארץ-ארס.

אותיות הלשון = ד ט ל נ ת. והטעויות היוצאות בחילוף, לדוגמא: ד-ט אחד-אחט, בטחו-בדחו, ידכם-יטכם הטל-הדל.

אותיות החיך = ג י כ ק. והטעויות היוצאות בחילוף, לדוגמא: ק-כ קלה-פלה, קרעו-פרעו. ג-ק יתגדל-יתקדל, גבורות-קבורות.

אותיות הגרון = א ח ה ע. והטעויות היוצאות בחילוף, לדוגמא: א-ה-ע מהרה-מארה, באימה-בהמה, אתה-עתה, אור-עור, אין-עין. ולעיתים בבליעת האות, משתנה המילה, לדוגמא: מאת-מת, נשבע-נשבה, ויצהרך-ויצרך. כי אות אל"ף צריכה לבוא בעיצור פשוט, ואות ה"א מוציאה אור [מעט], ו-עא"ן תבוא מעומק הגרון.

ויש כיום המחליפים אף שלא מאותו מוצא, כגון ה-ח עם ה-כ לדוגמא: ויחל-ויכל, וחרה-וכרה, לחלות-לכלות. ויה"ר שתחזור כל אות למקומה, והגלות תיהפך לגאולה.

פרק ב

הנקודות והטיותיהם

אחר הקריאה ושימת ההבדל באותיות השונות, מגיע שלב הנקודות ופועלם.

"קַמִּיץ" = אָ כשמו כן הוא, אמירתו בקמיצת הפה והצרתו,

"פִּתַּח" = אָ אף הוא כשמו, אמירתו בפה פתוח ורחב, אולם כאשר נמצא ה-פתח באות הסופית, נקרא בשם אות גנובה או פתח גנובה, ומופיעה תחת אותיות ה, ח, ע, ואז כאשר האות שלפני ה-פתח גנובה, מנוקדת בצירי או בחירק, אזי מוסיפים כעין אות יו"ד עם פתח, לדוגמא: המילה רְקִיעַ תִּקְרָא או רְקִיעַ, והמילה מְזַבֵּחַ תִּקְרָא מְזַבֵּיחַ. ואם האות שלפני ה-פתח גנובה, מנוקדת בחולם או בשורק, אזי מוסיפים כעין אות וא"ו עם פתח, לדוגמא: המילה נַח תִּקְרָא נֹחַ, והמילה שָׁבוּעַ תִּקְרָא שָׁבוֹנֵעַ, וכן כל כיו"ב.

"חִירָק" = אָ משמעותו שחורק את השיניים שמצמידים אותם בקירוב זה לזה,

"חולם" = אָ/א בחולם יש קושי בהסברתו בכתיבה וצריך לשומעו מפי בקי היות ורבים טועים לעשותו כקמץ ומאריכים בקריאתו באומרם שכך משפטו, ולא כן הוא, אלא קריאתו היא בין הצירי לקמץ, ואם נפשך להגיע אליו מלימוד, אמור אָ וקמוץ פיך כאמירת אָ ותגיע למידת האמצע שהיא החולם, (עצה זו של אאמו"ר ז"ל)

"צִירִי" = אָ אמירתו בפה רך ורחב אך לא פתוח ממש ולא כחורק את השיניים אלא במידת האמצע בין הפתח לחירק,

”פֶּתַח-סְגוּל” = אָ הוא הנקרא פתח קטן וקריאתו אצלנו כפתח,

”שָׁוְא” = אָ נחלק לשני חלקים, השוא הנע קריאתו דרך כלל כפתח קל, והשוא הנח לא מניעים אותו כלל וכמי שאינו, והיות ויש ל- שוא שינויים נוספים, נייחד לו פרק נפרד לקמן,

”שׁוֹרֵק” = אָו קריאתו ללא שוני משאר עדות, אלא שכשהוא בראש מילה קריאתו למנהגינו כאילו יש שני ווים צמודים (כקריאת Wu בלע”ז) לדוגמא: וּלְאִשֶׁר אָמַר ויש מהתימנים שקוראים אותו כאילו יש לפניו אות א, לדוגמא: אוּלְאִשֶׁר אָמַר.

”קוּבוּץ” / ”קִיבוּץ” = אָ קריאתו ללא שוני משאר עדות.

גם כאן צריך שימת לב לשינויים הנובעים משינוי התנועה, כגון בתנועות - אָ אֵ הטעויות לדוגמא: בְּנִיךְ-בּוֹנֵיךְ, יָם-יּוֹם, וַיֵּשֶׁב-וַיֵּשֶׁב-וַיֵּשֶׁב וְשָׁלֵם-שָׁלוֹם, וַיָּבֵא-וַיָּבֵא, קִדְשָׁה-קִדּוּשָׁה.

פרק ג

החטפים

- שָׁא פֶּתַח = אָ קריאתו כפתח,
- שָׁא קִמִּץ = אָ קריאתו כקמץ,
- שָׁא סָגוּל = אָ קריאתו כפתח,

אלא ששימת השָׁא בצידם להורות שלא תנוח בקריאתם, אלא קריאתם במרוצה, ולכן לא יתכן לשים עליהם או תחתיהם טעם או געיא להרימם, כי ירוץ הקורא בו ולא יתעכב, ולכן שמם חטפים, שחוטפים את האות ולא מתעכבים בקריאתם לדוגמא: אָנִי, אָשֶׁר, אָהֲלִיאָב, בְּצַהֲרִים, אָעֶלָה, אָעֶשָׂה, שקריאתם בחטיפה, שלא לגעות בחטפים שבהם, אָנִי, אָהֲלִיאָב, אָעֶלָה.

[ואמנם יש יוצאי דופן, במקומות שיש עליהם מסורת לגעות עם חטף, לדוגמא במזמור שיר ליום השבת, ישנה המילה עָלִי שהמנהג לגעות בעאן, עָלִי]

פרק ד

השוא

השוא אצלנו קריאתו משתנה, ולכן יחדנו לו מקום כבוד, ככלל יש שני שואים, השוא הנע, והשוא הנח.

השוא הנע: כשמו כן הוא, מניע את האות שמעליו להטעימה בקריאה נעה כדתה.

והשוא הנח: כשמו כן הוא, ללא שימוש, ואין מניעים בה את האות, אלא מניחים אותה כדמותה בלא הנעה.

כללי השוא נע: סימנם **א - ב - ג - ד**

א - היא האות הראשונה, לרמז על האות הראשונה במילה שהיא עם שוא, שהיא נע, לדוגמא: **שִׁמַע** שקוראים אותה **שִׁמַע**, ו- **לְבַבְךָ** שקוראים אותה **לְבַבְךָ**,

ב - מרמז על האות השניה מבין שתי אותיות באמצע מילה המנוקדות בשוא, שכאשר יש שני שואים רצופים הבאים אחד אחרי השני באמצע המילה, אזי השוא השני הוא נע, לדוגמא: המילים **נִפְשֶׁךָ**, **אֶרְצְכֶם**, שקוראים **נִפְשֶׁךָ**, **אֶרְצְכֶם**, אך כאשר שניהם בסוף מילה אזי שניהם נחים, לדוגמא: **נִרְדֵּי**, **יִפְתָּה**, **אִמְרָתָה** ו**וַיִּשְׁתָּה**. [אמנם לדעת מהרי"ץ זצוק"ל זהו דווקא כאשר המילה באה בטעם מפסיק או מעמיד, אבל אם באה בטעם מוליך אזי השוא השני נע]

ג - מרמז על גדולה, להורות שהשוא שאחר תנועה גדולה הוא נע, כי כח התנועה הגדולה מניע את השוא הבא אחריו, לדוגמא: **פִּינְחָם**, **יוֹכְלוֹ**, **מִרְפִּידִים**, **אוֹמְרִים**, **בְּרֵהֲטִים**.

אך יש להוסיף שכאשר האות עם התנועה הגדולה באה עם טעם (שלא מחמת סיבה צדדית, אלא שזוהו מקומו של הטעם) לדוגמא: **קִרְמָה**,

בְּשֵׁתִי, הוֹחֵלֵתִי, הִלָּאָה. וכן כל כיו"ב, אזי אין בכוחה של התנועה הגדולה להניע את השוא והוא נח,

ומכיון שנגענו בכוחו של הטעם ראוי להוסיף, שלעיתים הטעם או געיא מעידים על תנועה קטנה שהיא למעשה תנועה גדולה, אלא שנכתבה בכתיב חסר, וזאת כאשר אות עם חירק או קבוץ\קיבוץ, שהם תנועות קטנות, באות עם טעם או געיא, אזי השוא שאחריהם נע, לדוגמא: **יְשִׁמְךָ, גְּבִלְךָ, שקוראים יְשִׁמְךָ, גְּבִלְךָ, כי הגעיא במילת יְשִׁמְךָ תמורת היו"ד, והטעם במילת גְּבִלְךָ תמורת הוא"ו.**

וכאן אנו נצרכים לתת סימן לתנועות הגדולות שהם חמשה במספר, וסימנם לזכרון, ה-ג שהזכרנו, מזכיר את הכהן הגדול, שיש על ליבו את אבני החושן ושמות השבטים חקוקים ב- **פִּי-תו-חֵי-חו-תם** והיינו חירק מלא **אֵי, שורק אֹו, צירי אָ, חולם מלא וחסר אֹו אָ, וקמץ אָ, (ויש להבחין שאינו קמץ קטן ויבואר קמן בס"ד)**

[וראיתי מביאים סימן אחר **סוד הוא לי-ך-אֵו** והיינו הך, רק היות ואין בכתובים פיתוחי חותם בתבנית כזו, לכן שינו].

אך יש לציין, שאות וא"ו החיבור המנוקדת בשורק, אינה נחשבת לתנועה גדולה, ולכן השווא שאחריה נח, לדוגמא: **וּבְקוֹמְךָ, וּבַיּוֹם, וְשָׁנִי.**

ד' - סימנו הוא לרמוז על דָּגֶשׁ, שכאשר יש אות דגושה, ותחתיה השוא, הריהו נע, לדוגמא: הַדְּבָרִים, יְדַבְּנוּ, שְׁלֶךְ.

והנה כבר כתבנו שבדרך כלל קריאת השוא נע הוא כפתח קל, אך כאשר מופיע לפני אות גרונית, שהם אותיות **א-ח-ה-ע**, מקבל השוא את התנועה שבאות הגרונית,

לדוגמא: המילה **וְאֵתְּהָרָה** קוראים אותה **וְאֵתְּהָרָה**, והמילה **וְהָיָה** קוראים אותה **וְהָיָה**, וכן המילה **נְחֹשֶׁת** קוראים אותה **נְחֹשֶׁת**,

והמילה **רְאוּבֵן** קוראים אותה **רואובין**, וכן כל כיו"ב.
וכאשר השוא מופיע לפני אות יו"ד, קריאתו כחירק, לדוגמא המילה
וַיַּעֲהָרֶךְ, קוראים אותה **וַיַּעֲהָרֶךְ**, והמילה **וַיַּצְאֵנוּ** קוראים אותה
וַיַּצְאֵנוּ, ואף כאשר היו"ד בשוא, באה לפני אות יו"ד, קוראים אותה כחירק,
 לדוגמא המילה **וַיַּחֲלוּ** {בהפטרת בראשית} קוראים אותה **וַיַּחֲלוּ**, וכן כל
 כיוצא בזה.

חלוקים אנו משאר עדות, המוסיפים את האותיות הצבותות או הדומות,
 לכללי השוא נע, כדוגמת המילה **הַנְּנִי**, שאנו קוראים אותה **הַנְּנִי**, ואילו
 הם קוראים **הַנְּנִי**, וכן המילה **שָׂרֶךְ**, שאנו קוראים **שָׂרֶךְ**, ואילו הם
 קוראים **שָׂרֶךְ**, וכן המילה **יְבָרְכֶךָ**, שאנו קוראים **יְבָרְכֶךָ**, ואילו
 הם קוראים **יְבָרְכֶךָ**, וכן כל כיוצא בזה.

אך יש לשים לב לא לבלוע את האות הדומה לחבירתה אלא לקוראה בשתי
 הברות,

הַנְּנִי, שָׂרֶךְ-יְבָרְכֶךָ, שלא ישתמע הַנְּנִי, שָׂרֶךְ, יְבָרְכֶךָ.

ועוד יש להוסיף, שכאשר יש געיא לפני השוא, אזי דרך כלל השוא שאחריו
 נע, כגון לפני תנועת ה"פתח" ואפילו שהיא תנועה קטנה, לדוגמא המילים,
הַמְּבַקְשִׁים, הַמְּנַשִּׁי, בְּמִסְלָה, הַצְּפַרְדְּעִים, מלבד
 מקומות מסויימים שיש עליהם מסורת.

פרק ה

הקמץ הקטן

למעשה למנהגינו אין שוני בקריאה בין קמץ קטן לגדול, אלא רק לספרדים הקוראים את הקמץ הגדול כפתח, אזי כאשר יש קמץ קטן קוראים אותו כקריאתנו.

אלא שהנפקא מינה לדידן, שהקמץ הקטן נקרא תנועה קטנה שאין בכוחה להניע את השוא הבא אחריה, והנפקא מינה רק בכלל הראשון המובא כאן.

א. קמץ הבא לפני שוא ואין על האות שעם הקמץ טעם או געיא, לדוגמא: המילים: **חֶכְמָה, קָרָן.**

ולבקשת רבים, נוסיף עוד ארבעה כללים לקמץ קטן:

ב. קמץ הבא לפני אות דגושה, לדוגמא המילים: **עֲזִי, רָנִי, חֲנִנּוּ,** אך אם יש טעם או געיא באות הקמוצה, אזי הקמץ הוא גדול, כגון **לָפֹה, שָׁמָּה, אֶתָּה.**

יוצא מהכלל, המילה "בְּתִים" בכל הטיוטיה, וכן המילה **אֲנֵא,** שבהן בא קמץ גדול לפני דגש.

ג. קמץ הבא עם חטף, לדוגמא: **הַצָּרִי, שֶׁבָּלִים, הַקָּרְשִׁים.**

ד. מילה שמתחילה בוא"ו החיבור ואחריה שני קמצים ומוטעמת מלעיל, אזי הקמץ השני הוא קטן, לדוגמא: **וַיָּקָם, וַיֵּשֶׁב, וַנִּסָּב.**

ה. קמץ הבא בהברה האחרונה במילה והאות האחרונה נשמעת בקריאה[נח נראה] ונסמכת למילה שאחריה עם מקף, לדוגמא: **בְּכָל-לְבָבְךָ, תִּזְכֹּר-לָנוּ, וַיְגַדֵּל-חֶסֶד,** אך אם האות האחרונה אינה נשמעת בקריאה, הרי זה קמץ גדול, לדוגמא: **מִקְרָא-קֹדֶשׁ, נִגְדָה-נָא, וְעִשִׂית-נָא.**

פרק ו

דגש ורפה

אותיות ב-ג-ד-כ-פ-ת הבאות בראש מילה, בדרך כלל באות עם דגש, מלבד אם המילה הקודמת להם מסתיימת באותיות א-ה-ו-י וכן אם יש אות הנסתר הנשמעת בקריאה, כגון: **וּבְלִכְתָּהּ בְּדֶרֶךְ**. שמשמע **וּבְלִכְתָּהּ בְּדֶרֶךְ** וכן **וּתְצַאנָּה** כל שמשמע **וּתְצַאנָּה כָּל**, וכן כל כיו"ב.

היוצא מהכלל: יש כמה אופנים, אבל בכוונה תחילה איני מביא אלא את הקלים, שלא אהיה מאריך טרחא במקום אתנחא,

כאשר יש במילה הקודמת לאותיות הפותחות

ב- "בגד כפת" המסתיימת ב- "אהוי" טעם מפסיק או מעמיד, אזי אין בכוחם של אותיות "אהוי" לבטל את הדגש, לדוגמא: **בְּצִלְמֵנוּ בְּדִמוֹתֵנוּ, הַשְּׁנֵי גִיחוֹן, כִּי בַיּוֹם**.

וכן כאשר אותיות "אהוי" נשמעות בקריאתם, לדוגמא: **מִחֲצִיתָהּ בַּבֶּקֶר, וַיְצִו פְּרַעֲהַ, קְלוּי בְּאִשׁ**.

שימת לב נדרשת כאן ביותר היות והדגש הוא בס"ה לחיצה על האות, ולעיתים משתנה המשמעות בין דגש לרפה, לדוגמא: "הִלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעִגְבֵּי פִירוּשׁ מְנִיִּם" הוא כלי שיר כידוע, אך אם נרפה "מְנִיִּם" פירושו יהיה סוגים או כופרים, וכן "וַאֲיִן נִסְתָּר מִחֲמַתּוֹ" פירוש "מִחֲמַתּוֹ" הוא השמש שלו, אך אם נרפה "מִחֲמַתּוֹ" הפירוש משתנה לכעס שלו, וכן בתחינות שאומרים "עֲנֵנוּ" הפירוש שיענה לנו בורא העולם, אך אם נדגיש חלילה "עֲנֵנוּ" הפירוש משתנה לעיניו וזה ודאי לא הבקשה, וכן כל כיו"ב.

ועוד יש הטועים, להרים את האות כאשר היא דגושה מבלי צורך, כי רק כאשר יש טעם או געיא מרימים את האות, וכשיש דגש רק לוחצים על האות.

פרק ז

מלעיל ומלרע

ידוע, שכל מילה נחלקת להברות, כל הברה בעיצור הניקוד, מלבד השוא, שנספח לקודם לו או לבא אחריו, לדוגמא: המילה **יש-ך-אל** נחלקת ל-שלוש הברות, והמילה **ך-וד** נחלקת ל-שתי הברות, ובמילה **כל** ישנה הברה אחת.

למעשה למנהגינו לימוד ההברות נקרא **הגא**, ואמנם רבים וטובים נמנעים מללמד את הילדים את ההגא, או משום שלא יודעים ללמד אותו על בוריו, או משום שזה מכביד על התלמידים ויוצא שכרו בהפסידו, על כל פנים, כאשר יש מילה בת שתי הברות ויותר והטעם איזה שיהיה, מוליך, מעמיד, או מפסיק, נמצא מעל או מתחת לאות שבהברה האחרונה, הרי שקריאתה מלרע דהיינו שקריאת המילה מוטעמת בסופה, לדוגמא **וְהָרְבִיתִי**, ואם נמצא בהברה הקודמת לאחרונה, נקרא מלעיל, ומטעימים את האות שבה נמצא הטעם בין באמצע, כגון **וַיִּפֹּן**, ובין אם בתחילת המילה, כגון: **וַיִּשָּׂא**, וכאשר יש רק הברה אחת, לדוגמא **את**, אין משמעות למיקום הטעם בין באות הראשונה או האחרונה כי הכל הברה אחת,

ויש לציין, שלעיתים יש שני טעמים במילה אחת, כדוגמת הדרבן, שמגיע עם זקף קטן בסוף אותה מילה, הרי שהמילה מתייחסת לטעם בלבד, והדרבן אינו אלא לתפארת הקריאה, וכן כאשר יש געיא {מתג} באות הראשונה, והטעם באות האחרונה כגון **אֲנֹכִי**, הרי שהקריאה היא מלרע והגעיא באה רק לתפארת הקריאה, וכן כל כיוצא בזה,

וצריך לשים לב לדבר זה כי לעיתים ההיפוך בין מלעיל למלרע משנה את משמעות המילה כגון הפסוק: **וְהָיָה רָחֵל בְּתוֹ בָּאָה עִם-הַצֹּאֵן** (בראשית כ"ט) שמשמעותו לשון הוה, ולעומת זאת בפסוק: **בָּאָה עִם-**

הצאן (שם ט) משמעותו לשון עבר, וכן, **בַּעַת הַהִיא חָלָה אֲבִיָּה**
 בֶּן-יָרְבֵּעַם (מלכים א י"ד) מלרע שמשמעותו נהיה חולה, ולעומת זאת,
פְּצִיחֵי רָנָה וְצִהְלֵי לֹא-חָלָה (ישעיה נד) מלעיל שמשמעותו "לשון
 לידה הוא שהיולדת על ידי חיל וחבלי יולדת" (רש"י שם)

יוצאים מהכלל: הטעמים הבאים: **זָרְקָא סְגוּלְתָא וְתִלְשָׂא**
שְׂמֹאל שמיקומם לעולם בסוף המילה, **וְתִלְשָׂא יָמִין** לעולם תהיה
 בתחילת המילה. [ואמנם יש שהתחכמו להוסיף עוד זרקא או סגולתא או
 תלשות היכן שצריך להטעים את המילה]

ואגב טעם הַיְתִיב מוֹקְדָם, אף שמקומו בתחילת המילה [לכן שמו
 יתיב מוקדם, שהוא מוקדם במילה] הרי שהוא **בֵּן** מורה לקריאת האות
 מלעיל.

פרק ה

הטעמים

כאשר התלמיד מבין את הנקודות, ואף שלא השלימה הבנתו אלא בצורה בסיסית, וכמובן שיש צורך בשינון מגיע שלב לימוד ה"טעמים", ונקראים בשם זה, לפי שבלעדיהם הקריאה רצופה, "ותוחלת ממושכה מחלה לב" בלא מפסיק ומוליך מעמיד וזוקף את האות בפרט, ואת המילה בכלל.

הטעמים המעמידים

משמשים כתמרור אדום, להורות על עצירה ועמידה בניגון ארוך יחסית, והמשך הקריאה כביכול בנשימה מחודשת, וכאשר הוא המעמיד האחרון בפסוק, הריהו נקרא "פְּסָרָה" מלשון שבירה, שקריאתו אינה בניגון עומד אלא בניגון נופל, ועוד יש להוסיף, שהמדקדקים אינם מעמידים את כל הטעמים המעמידים באופן שווה, והבולט מכולם הוא ה"תְּבִיר" שניגונו אינו עומד אלא נשבר (שכשמו הוא "תביר" מלשון שביר) וממשיך באותה נשימה לטעם הבא, וכן כאשר נמצא אחרון במילה, אינו נשבר כמו "כסיר" רגיל אלא שובר וממשיך באותה נשימה למפסיק הבא, וכן כאשר תבוא האתנחא אחרונה בפסוק, שבירתה בניגון מתנגן מעט.

והרי הם לפניכם: 8

פְּיֹר-אֵל. תְּלָשָׁא יְמִין-אֵל. קְרִינִי פָּרָה-אֵל.
 אֶתְנַחָא-אֵל. סְגוּלְתָא-אֵל.
 זְקַף קָטָן-אֵל. זְקַף גְּדוֹל-אֵל. רְבִיעַ/רְבִיעַ-אֵל.
 תְּבִיר-אֵל. סוּף פְּסוּק-אֵל.

הטעמים המפסיקים

משמשים כעין תמרור צהוב, המורה להפסיק ממרוצת הקריאה בניגון קצר, ומיד להמשיך בקריאה מחודשת, ותיתכן אף באותה נשימה, כי אינו מעמיד אלא מפסיק מעט להפריד בין התיבות, וישנם המבדילים בין הפסק לשאר המפסיקים, שהפסק, מפסיקים בו בין המילים בעיצור חד, משא"כ שאר המפסיקים, מפסיקים יותר בניחותא ובנעימה מתמשכת. והרי הם לפניכם: 8

פְּשָׁטָא-א. טְפָחָא-א. יְתִיב מוֹקְדָם-א.

זְרְקָא-א. פְּסִק/פְּסִיק-א.

שְׁלִשְׁלַת-א. תְּרִין פְּשָׁטִין-א.

ויש טעמים שלעיתים יעמידו ולעיתים יפסיקו, וזה תלוי אם בא אחריהם מיד רביע הרי משבר כוחם, והופכים למפסיקים, ובאם אין אחריהם מיד רביע, הריהם מעמידים, ואלו הם:

אֲתִי (או טָרַם)-א. תְּרִין טְרַסִין-א.

חשוב לדעת שאם יש פְּסִק/פְּסִיק | בין טעמים אלו לבין הרביע, הרי שכביכול הוא מגן עליהם שיהיו מעמידים, אבל לא רק פְּסִק "מגן", אלא כל טעם מפסיק, ומצינו שנים כאלו בתורה, האחד בפרשת תולדות במברך שביעי, "הֵן גְּבִיר שְׁמֹתָיו לְךָ וְאֵת-כָּל-אֲחֵיו" והשני בפרשת וישב במברך רביעי, "וַיַּעַל עַל-גִּזְוֵי צֹאנֹהוּא".

הטעמים המוליכים

משמשים כעין תמרור ירוק, המורה להמשיך בקריאה רצופה בלא הפסקת נשימה כלל, והרי הם לפניכם: 8

מְאָרְכָה-א. שׁוֹפֵר הַפּוֹךְ-א.

שׁוֹפֵר הוֹלֵךְ-א. אֲזֵלָא או אֲזִיל-א.

דְּרָגָא-א. תְּלָשָׂא שְׂמַאל-א.

יְרַח בֶּן יוֹמוֹ-א. מְקַף-א.

הטעמים הזקפים

תפקידם להרים ולזקוף את האות (מלבד כל טעם המורה כמו שכתבנו לעיל).

8

גְּעִיָּא - אָ. דְּרַבִּין - אָא. תְּרִי טַעְמֵי - אָ.

יוצא דופן טעם התרי טעמי, שאינו זוקף את המילה כמו הגעיא והדרבן, אלא ניגון מיוחד יש לו, וצריך לשמוע מפי בקי.

ואגב אזכיר מעשה נפלא שארע עימי, שכחודש לאחר פטירת אבי זצ"ל, פנו אלי ללמד בצורה רשמית ילדי ישראל להיות "מארי", וראיתי בכך מעין אות להמשיך בדרכו של אבי, ובלומדי עם התלמידים הגענו לטעם הנ"ל "תרי

טעמי" ושכחתי איך מנגנים אותו, וכמה ששאלתי חברים וידידים ואף ת"ח בקיאים שאמרו לי נגינתו אבל לא התיישב על ליבי ואוזני, כי זה לא מה שזכרתי מבית אבא, והתמלאתי צער גדול מפטירתו של אבי שהיה ממעתיקי השמועה, ובאותו ערב בכיתי בצערי כי חויתי את האבידה בשנית, ובלילה וארא בחלומי והנה אני יושב בחדרו של אבי זצ"ל ומעיין בספר, ופתאום הופיע כבוד אבא מורי ומתיישב לצדי עם "תאג", וקורא בסוף פרשת מטות "וַיִּקְרָא לָהּ נְבִיחַ בְּשֵׁמוֹ": וחוזר על זה שוב ושוב ושוב, ותוך כדי אומר לי אתה רואה זה ככה, ושוב חוזר ואני איתו שוב ושוב עד שהתעוררתי והפסוק על שפתי, ומיד קמתי ונטלתי ידי וקראתי ברכות ולקחתי "תאג" והתחלתי לחזור על הפסוק מהחלום, כשאני צוחק ובוכה לתדהמת אשתי, ואח"כ סיפרתי לכל מי שכבר שאלתי ללמדו הניגון טעם ה"תרי טעמי" כפי שלימדני אבי היקר בשנית, וצדיקים במיתתם קרויים חיים.

[לאחר שהוצאנו בס"ד קונטרס זה, עם המעשה הנ"ל, פנו אלי בהארות והערות שונות, ותוך כדי ברור הנושאים, אמר לי אחד החברים, שלמדו עם מדקדק אחד, ואמר להם שה"תרי טעמי" בא במקום טעם ה"תביר", מכל מיני סיבות דקדוקיות, ואח"כ בדקתי אף אני בספרי הדקדוק ומצאתי שכן הוא, ואזי שמח ליבי ויגל כבודי שהחלום חלום אמת, שכן לשניהם מנגינה דומה, זאת עולה וזאת יורדת, ויישר כח למאירים.]

ויש לעורר את התלמידים, על השינוי בין טעם ה**פְּשָׁטָא**, שנמצאת בסוף המילה, והיא מפסיקה, לבין ה**אֵלְא**, הנמצאת באמצע המילה, והיא

מוליכה, וכן לטעם הַיְתִיב מוֹקְדֵם, שנמצא בתחילת המילה, והוא מפסיק, לבין הַשׁוֹפֵר הַפּוֹדֵ, הנמצא באמצע המילה, והוא מוליך.

הדוגמאות המושמעות בדיסק

דוגמאות לקריאה: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצֹמוּ
 בְּמֵאֵד מְאֹד וְהַתְּפִלָּה הָאָרֶץ אֲתֶם:
 וַיֹּאמֶר אֵל-עֲמוֹ הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם
 מִמֶּנּוּ:

וַיִּשָּׁב אֱלֹהִים לְמִילֶדֶת וַיִּרַב הָעָם וַיַּעֲצֹמוּ מְאֹד:
 דוגמא לגעיא, אֶת-יַעֲקֹב, דוגמא לתרי טעמי "וַיִּקְרָא לָהּ נִבְח
 בְּשֵׁמוֹ", דוגמא לחצי געיא, בְּפִתְחָהּ, בְּפִתְחָהּ לֵאמֹר, דוגמא
 למוליך שמפסיק מעט, וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֵל-מֹשֶׁה לֵאמֹר:

דוגמאות לטעמי ההפטרה,

מנגינת הזרקא, כֹּה-אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה, וַיָּשָׁבוּ עָלֶיךָ
 לְבַטָּח,

המעמידים הרגילים, וְלֹא-יְהִי עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל סֶלֶן
 מִמַּאִיר וְקוֹץ מִכָּאֵב מִכֹּל סְבִיבֹתֶם הַשָּׂאֲטִים
 אוֹתָם וַיִּדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יְהוָה:

דוגמא לתביר מעמיד לא-הָסָה עָלֶיךָ עֵינַי לַעֲשׂוֹת לָךְ אֶתֶת
 מֵאֲלֹהַ לְחַמְלָה עָלֶיךָ,

דוגמא לתביר כשהוא כסרה אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וְאֲנִי
 עֲשִׂיתָנִי:

דוגמא לכסרה רגילה, וְאֵת כָּל-דְּגַת יַאֲרִיךְ בְּקִשְׁקִשְׁתֶּיךָ
 תִּדְבֹּק:

פרק ט

שיטת הלימוד

לאחר שהבן ראה את תבנית הנקודות והטעמים, יש לחזור ולקרוא את הפסוק, והבן יחזור עליו, וכשיש כמה מעמידים, יפסיק בכל מעמיד, והבן יחזור על אותו קטע, ואח"כ יש לקרוא את הפסוק אבל רק את הטעמים, והבן יחזור על זה ולאח"כ יחזור שוב בקריאת הטעמים ויבקש מהבן שיקרא את מילות הפסוק במקביל לאמירת הטעמים מקביל לכל פיסוק ואח"כ יקרא את הפסוק והבן יאמר את הטעמים במקביל לקריאת האב את הפסוק.

פסוק לדוגמא:

”וַיֹּאֲלֶה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיִם אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ:“

שלב א

אב: וַיֹּאֲלֶה בן: וַיֹּאֲלֶה אב: שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בן: שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אב: הַבָּאִים מִצְרַיִם בן: הַבָּאִים מִצְרַיִם אב: אֶת יַעֲקֹב בן: אֶת יַעֲקֹב אב: אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ: בן: אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ:

שלב ב

אב: רְבִיעַ בן: רְבִיעַ אב: פְּשָׁטָא, שׁוֹפֵר הוֹלֵךְ זָקֵף קָטָן בן: פְּשָׁטָא, שׁוֹפֵר הוֹלֵךְ זָקֵף קָטָן אב: טַפְחָא, אַתְנַחָא [בניגון אתנחא] בן: טַפְחָא, אַתְנַחָא אב: שׁוֹפֵר הוֹלֵךְ זָקֵף קָטָן בן: שׁוֹפֵר הוֹלֵךְ זָקֵף קָטָן [בניגון כסרה] אב: מְאָרְכָא טַפְחָא, סוּף פְּסוּק [בניגון סוף פסוק] בן: מְאָרְכָא טַפְחָא, סוּף פְּסוּק:

שלב ג

אב: רביע בן: ואלה אב: פשטא, שופר הולך זקף
 קטן בן: שמות בני ישראל אב: טפחא, אהנחא בן:
 הפאים מערימה אב: שופר הולך זקף קטן בן: את
 יעקב אב: מארכא טפחא, סוף פסוק בן: איש וביתו
 פאו:

שלב ד

אב: ואלה בן: רביע אב: שמות בני ישראל בן:
 פשטא, שופר הולך זקף קטן אב: הפאים מערימה בן:
 טפחא, אהנחא אב: את יעקב בן: שופר הולך זקף
 קטן אב: איש וביתו פאו: בן: מארכא טפחא, סוף
 פסוק:

חשוב לציין שעל האב בקריאתו לכון את הבן דהיינו שקורא מפסיק, צריך להפסיק, ומעמיד יעמיד, וטעם מנגן, ינגן כמשפטו, ואז הבן יוכל לקשר את קריאת הטעם לשמו ולמנגינה שלו.

הערה צדדית שיטת לימוד זו אינה השיטה הנהוגה בתימן, אלא בס"ד, הומצאה על ידינו מתוך רצון לשכלל את מהירות התפיסה אצל התלמיד, ותהילות לא-ל ראינו הרבה ברכה בשיטה זו, ולכן הבאתיה לתועלת הרבים.

פרק י

כללים ועצות

כלל ידוע: שכל מילה שישנה אפשרות לקוראה בפתח או בקמץ, אזי כשבא בטעם **אַתְּנַחֵא**, או שהמילה נמצאת בסוף פסוק, אזי הניקוד הוא בקמץ. **לדוגמא: מוֹצְרִים** - באתנחא או בסוף פסוק לעולם תהיה **מוֹצְרִים** בקמץ. וכן המילה **מַיִם** - באתנחא או בסוף פסוק תהיה לעולם **מַיִם** בקמץ, וכן כל כיו"ב.

כלל ידוע: שבכל פסוק יש **רַק** אתנחא אחת, ולכן כאשר אתה בא ל"הכין" מברך, כדאי לשים לב היכן האתנחא נמצאת ולחלק את הפסוק משם והלאה, וזו גם הסיבה מדוע כדאי לנגן את טעם האתנחא כשבא ב"כסרא" בכדי לדעת שלפניו אין עוד אתנחא.

דרך כלל: כל מילת **אַתְּהָ**, המנוקדת פתח קמץ **אַתְּהָ**, היא באה בסמיכות ובטעם מוליך, וכאשר מנוקדת קמץ קמץ **אַתְּהָ**, היא באה בטעם מפסיק או מעמיד.

כלל ידוע: במילה **אַנְכִי**, ישנו כלל ידוע, שכל אנכי המוטעמת **בזרְקָא** או **בזקף קָטָן** או **באתנחא** או כשהיא באה בסוף פסוק: אזי נקראת מלעיל.

כלל ידוע: לדעת באיזה אופן קריאת המילה "ויהי" בהרמת ה-ו"ו, ובאיזה אופן אין מרימים את ה-ו"ו, [כמובן מדובר בהעדר הגעיא] אזי כאשר היא באה בטעם מעמיד או מפסיק או כשיש אחריה מקף, אזי מרימים את ה"ו"ו, אבל כשבאה בטעם מוליך אזי אין מרימים את ה"ו"ו.

כלל לא ידוע: בקריאת שמות ה' ב"ה, שיש לפניהם אותיות ו. כ. ל. ב. שאז ידוע שלא מבטאים את ה"אלף" של השם ב"ה, אלא מכניסים אותה בהעלמה, אבל עכ"פ צריכים להרים את אותיות ו. כ. ל. ב. עם געיא, כתשלום עבור השמטת ה"אלף", דוגמא מצויה בחגים כשמקרים את ההלל, אומרים את הפסוק "הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד", שצריך לומר "לִי-דוֹנִי", ולא

לומר "לְדוֹנֵי", שמחוסר שימת לב שמים את הגעיה תחת ה"דל", ויפה עשו המנקדים ששמו תחת ה"למד" געיה, להורות על זקיפת ה"למד", וכיו"ב מצינו במילת נְמֻקָּה שבפיוט "בר יוחאי" שצריך לגעות באות "נון כפופה", היות וכוונת המשורר לומר נְאֻמָּה כידוע.

עצה למתרגם: לפעמים יש מילים ארוכות ומסובכות לקריאה מהירה ורציפה, לכן כדאי לחלק את המילה לשנים או יותר במידת הצורך וכך הקריאה תרוץ ביתר קלות.

שלום, ולא שלימו רחמי שמיא.

הערה חשובה:

היות וכבר הערתי בתחילת הקונטרס שאינו מהווה תחליף לספרי הדקדוק, אזי הרוצה להעשיר ידיעותיו בחכמת הדקדוק, מוזמן לרכוש את הספר הנפלא "אם למקרא ולמסורת" לרה"ג ניסן שרוני שליט"א,

בט"ל : 08-8662650 או בפלא' 052-7148613

